

Gadó János

A sérelmi kultúra és a ner

Mindez itt nem a Mazsihisz vezetőknek/rabbiknak címzett szemrehányás, csak a sérelmi kultúra következményeinek leírása, amelynek örökségét a „magyar zsidók” viszik tovább.

Szeptember 8-án a Mazsihisz vezetése azonnali hatállyal elbocsátotta Róna Tamás főrabbit, a Mazsihisz Közép-Magyarországi régiójának rabbiját, a Mazsihisz rabbitestületének vezetőjét.

Ez igen nagy feltűnést keltő, radikális lépés volt, amelyre a rendszerváltás óta nem volt precedens, és teljesen idegen a Mazsihisz nyílt konfrontációkat kerülő szervezeti kultúrájától. Rabbit utoljára a Kádár-rendszerben bocsátott el az akkori hitközségi vezetés, az államhatalom nyomására, de még akkor is vigyáztak, hogy az egészet áthelyezésnek álcázzák. Mint minden egyházi (és más) közösség, eddig a Mazsihisz is igyekezett belső konfliktusait házon belül, a nagy nyilvánosság távol tartásával rendezni.

A helyzet valószínűleg most sem változott volna, ám ezúttal a belső vitákat Róna Tamás – Heisler Andrásnak írt válaszevele közzétételével a facebookon – kivitte a nyilvánosság elé, a jobboldali sajtó azonnal ráharapott, s ettől fogva Róna rendszeresen a kormánypárti szócsőként működő Magyar Nemzet hasábjairól üzent saját főnökének, alkalmatlannak, sőt méltatlannak nevezve őt tisztségére és lemondásra szólítva fel. (Róna a baloldali sajtóval is próbálkozott – mint lapunknak adott interjújában¹ maga mondta el – de ott nem mutattak érdeklődést.) Róna szólamához csatlakozott a Smúzoló nevű Heisler-ellenes facebook oldal, amely a névtelenség mögé bújva gátlástalanul keveri a tényeket és a szidalmakat, váltogatja az elegáns és az útszéli stílust, a tájékoztatást és a lejáratást, durván személyeskedik, felrúgva a sajtóetika legalapvetőbb szabályait. Egy egyoldalú, lejárató cikk erejéig csatlakozott² a kórushoz az EMIH által fenntartott neokohn.hu portál egyik szerkesztője is. *

Ilyen támadás után egy munkáltatónak – hacsak nem akarja teljesen lejáratni magát – aligha van más választása, mint az ellene pártot ütő munkatárs elbocsátása.

Ugyanakkor egy főrabbit, a rabbitestület elnökét kirúgni (mert ez történt) megrendítő erejű lépés, a feszültségek eskalálódásának világos jele. Valószínűleg erre reagáltak a rabbik, amikor – az őket megosztó sokféle sérelmen túllépve – közös levélben kérték a Mazsihisz vezetését: tekintsen el a felmondástól, és találjanak valami kompromisszumos megoldást.

A kolléga iránt érzett elemi szolidaritás mellett nyilván érezték, hogy az ő helyzetüket is bizonytalanná teszi egy ilyen precedens. Ed dig egy rabbi adminisztratív eltávolítása elképzelhetetlen volt, ilyesmi senkinek eszébe sem jutott. Bármilyen vétségben marasztaltak el egy rabbit, az házon belül maradt, és nem járt komolyabb következményekkel. A radikális lépéssel kapcsolatban fenntartásaikat hangoztatta hét hitközségi elnök, elsősorban a Mazsihisz Közép-Magyarországi Területi Csoportjába tartozó hitközségek (Kecskemét, Kiskunhalas, Nagykőrös, Szolnok) elnökei, valamint a csoport elnöke, Feldmájer Péter (maga is korábbi Mazsihiszelnök). Ebben a régióban dolgozik rabbiként Róna Tamás. Alírta a nyilatkozatot a – Mazsihisz vezetésével már korábban hadilábon álló - debreceni elnök, valamint a Budapesti Zsidó Hitközség elnöke. Utóbbi akkor is elgondolkodtató lépés, ha ezt az elnök közösségből senkivel sem egyeztette. Az alföldi közösségek azt is tudták, hogy továbbra is foglalkoztatni kívánják Róna Tamást, akinek így feltehetőleg nem kell egzisztenciális gondok elé néznie. Ilyen körülmények között talán nem véletlen, hogy a Róna Tamás plagizált diplomadolgozatáról már egy ideje terjengő információk éppen most nyertek megerősítést: az OR-ZSE háromfős tudós testülete most vette elő a 2006-ban megvédett diplomamunkát és állapította meg, hogy annak túlnyomó része kétségkívül plágium. Az egyetem egyik vezető

munkatársa szerint viszont a plágium gyanúja a véletlennek köszönhetően bukkant fel. Az Egyetem egyik diákja Google keresgélései során lett figyelmes arra, hogy az egyik egyetemi tankönyvben és egy – a régi egyetemi honlapon fellelhető – szakdolgozatban szó szerint megegyező részek találhatók. Értesítette az Egyetem vezetését. Így pattant ki az ügy. „Szakadás szélén a Mazsihisz?” – kérdezte (talán a wishful thinking szellemében) a Magyar Nemzet újságírója, a lap témában írott sokadik cikkében, amelyekben a Heisler-tábor képviselői nemigen jutnak szóhoz. A kormányoldali média, élén a Magyar Nemzettel, egy percig sem rejtette véka alá Heisler iránti ellenszenvét, amikor ilyen címmel közölt cikket: „Lehullt a lepel a Mazsihisz elnökéről...” Habár az újságíró által vizionált szakadás még nincs napirenden, kétségkívül olyan feszültségek jöttek a felszínre, amelynek kezelésével jó esetben is sokáig el lesz foglalva a közösség és vezetése.

Egyes vélemények szerint a feszültségeket tovább gerjesztette a kényszerű –20-30 százalékos – általános fizetéscsökkentés is, aminek oka a turizmus gyakorlatilag teljes leállása. A Mazsihisz bevételeinek mintegy 20 százalékát adják a turizmusból származó bevételek, amelyek a járvány következtében szinte teljesen megszűntek. *

A nagy változás abban foglalható össze, hogy a Heisler András ellen morgoló vezető/rabbik/hívek Róna Tamás színrelépésével találtak egy személyt, aki mögé felsorakozhatnak. Ennek az „ellentábornak” nincs közös programja, különféle sérelmek és a Heisler és csapata iránti ellenszenv tartja őket össze, ami abban a vádban nyilvánul meg, hogy Heisler „diktátor”. Amikor arról van szó, hogy mit csinálnának másképp, leginkább egy üzenetet lehet kiolvasni: a kormánnyal (és mindenkivel) való jó együttműködés a cél, amit Heisler elrontott.

Ezt hangoztatja Róna Tamás, ezt hányja Heisler szemére a kormányajtó is.

Róna Tamás kendőzetlen nyíltsággal fogalmazza meg ezt a törekvést legutóbbi interjújában: „a történelmi egyházakat a rendszerváltás óta – legyen az bal- vagy jobboldali kormány – az állam tartja fenn. Ha ezt az alapelvet elfelejtjük, akkor nagyon rossz helyzetbe kerülünk. Egy egyház nem politikai párt és nem végez szabadságharcot, az nem a mi dolgunk.” És Róna Tamás a legnagyobb felháborodással beszél arról, hogy a Mazsihisz vezetése elutasította az együttműködést a Veritas intézettel, nem volt hajlandó kompromisszumra a kormánnyal sem a Sorsok háza, sem a Szabadság téri emlékmű ügyében.

Mivel az emlékezetpolitika az a kulcsfontosságú terep, ahol a kormány és a Mazsihisz szembekerült egymással, Róna Tamás szavai világos üzenetet hordoznak: ha az ő szava lett volna a döntő, a Mazsihisz nem folytatott volna a kormány ellen „szabadságharcot”.

Soha még ilyen nyíltan nem fogalmazta meg a Heislert diktatúrával vádoló rabbi a kormány iránti lojalitás üzenetét a kulcskérdésben, a Holokauszt-emlékezet ügyében. Mint köztudott, Heisler András – mögötte a Mazsihisz csapatával – mind a három kérdésben azért konfrontálódott a kormánnyal, mert a Holokausztért viselt magyar felelősség kérdésben nem tudta elfogadni az apologetikus kormányálláspontot.

Erről a lényegi kérdéstről Róna az interjúban nem mond semmit. Egyetlen üzenete van: a kormánnyal jóban kell lenni, együtt kell vele működni. És felhozta példának a három nagy keresztény egyházat, akik bezzeg milyen szépen együttműködnek.

Ugyanezt mondja a Róna mellett állást foglaló – régóta Heisler ellenlábasként működő – vidéki elnök is: „Tényként kell rögzíteni, hogy az elmúlt időszakban a hazai zsidó közösségek eddig soha nem tapasztalható nagyságrendű fejlesztési forrásokat és támogatásokat kaptak Magyarország Kormányától. Vezetői gondolkodásomat mindig a kiegyensúlyozott, kor rekt és legfőképpen békés

kapcsolat kiépítése jellemezte.” Konceptiót ezen túl sokat nem lehet látni. Az ellentábor nyilvánosság előtt megjelenő arcai valójában NER-kompatibilis módon működnek. *

Vélhető, hogy ez a konfliktus hosszú időre megosztja majd a neológiát, mert a Róna mögött állóknak erős pozíciói vannak, így Róna nem fog eltűnni a zsidó közéletből. De aki politikai harcnak fogja fel a konfrontációt, az csak a felszínt látja. A problémák sokkal mélyebbek. Így például föl kell tenni azt a kérdést, hogy az az ember, akinek diplomadolgozata – bírálói egyöntetű véleménye szerint – nem tartalmaz önálló gondolatokat, miként lehetett több mint tíz éven át oktató az Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetemen, annak doktori iskoláján, és hogyan válhatott kis híján az intézmény rektorává? Miféle merítés és miféle kiválasztási mechanizmus működik ott, ahol ez megtörténhet? Miféle sérelmi kultúra működik ott, ahol a Róna mellett felszólaló rabbik, elöljárók egy szót sem vesztegetnek a plagizált diplomadolgozatra?

Ha valamit szemére lehet vetni Heisler Andrásnak, az nem a „diktátorság”, hanem annak az ellenkezője: mérsékelt reformerként nem vállalta a radikális átalakítást, a nagy konfliktusokat, hanem hagyta ezeket a mechanizmusokat tovább működni. Heisler éppenséggel nem csapott szét kemény kézzel, hanem demokratikus – és újjáválasztásra pályázó – elnökként gyakran a végsőkig próbált kiegyezni az önérdekeiket védő csoportokkal. Tehetett volna másként? Nem biztos, hiszen amikor végül karakán módon úgy döntött, hogy az OR-ZSE vezetését a tudományos életben mérhető teljesítménnyel rendelkező szakemberek kezébe adja, olyan sérelmek okozója lett, amelyek komoly szerepet játszottak a mostani válság kirobbanásában. Hasonlóképpen más reformer lépései (mint pl. a reformzsidóság bebocsátása a Mazsihisz szervezeti keretei közé) is sérelmek okozói lettek. *

A sérelmi kultúra olyan lelkiállapot, amelyben az egyén vagy a közösség a szükségszerű változásokat nem kihívásként, hanem sérelemként érzékeli, nem a megoldás lehetőségét keresi, hanem bűnbakot vagy öngigazolást „Na ugye, én megmondtam!” felkiáltással. A sérelmi kultúrában élők (ön)destruktív beállítottságúak: nem változtatni akarnak, hanem helyzetükért mást vádolni. Aki rendszeresen áthalad a Síp utca folyosóin, ebből megérezhet valamit: ezek a folyosók legendásak az ott terjedő, sértettségéből fakadó, nem feltétlen jóindulatú történetektől.

A magyar neológ zsidóság esetében mindennek súlyos történelmi okai vannak. A Holokauszt után a túlélőknek keserűen kellett tudomásul venniük, hogy „magyar zsidó” önképük illúzió volt: magyar hazájuk elárulta őket. Az ezt követő hatalmas útkeresésben sokan a cionizmus útjára léptek, mondván: ha ez az ország elárult bennünket, akkor mi építünk magunknak saját országot, ahol nem leszünk másoknak kiszolgáltatva.

Még többen az egyetemes humanizmus útjára léptek, mondván: kezünkben van a kulcs, hogy miként kell a társadalmakat megjavítani és az ilyen tragédiákat egyszer s mindenkorra kiiktatni. Akik ez utóbbinak kommunista verziójában csalódtak, azok (vagy gyerekeik) többnyire a liberális demokrata, majd kisebbségvédő antirasszista változathoz csatlakoztak. Akadtak olyanok is, akik valamilyen mélyen vallásos közösségbe léptek: ők megújult hittel a hagyomány keretei közt próbálták értelmezni a tragédiát. Mindannyian valamilyen globális „mesterterv” keretében próbálták megnyugtatóan elhelyezni a felfoghatatlant. Azok a zsidók azonban, akik a – korábban jól szervezett és erős – neológ közösség kereteiben maradván próbáltak kapaszkodót találni, nem leltek megnyugtató választ egyetemes kételyekre. Sem arra, hogy miért élnek Magyarországon, sem arra, hogy ha van Isten, miért engedte ezt megtörténni. A neológia vallása a „magyar zsidóság” volt, amely összedőlt és ők ott maradtak ülve a romokon. Ráadásul a szovjet típusú rendszer sanyargató intézkedéseivel a vallásos élet és intézményrendszer leépítésére kényszerítette a maradék zsidóságot. Akik ennek ellenére maradtak, azokat a rendszer igyekezett korrumpálni. Ebben a közegben, ahol sem a múlt, sem a jelen nem szolgált vigasztalással és a jövő is perspektívátlanak mutatkozott, alakult ki – a tehetetlenségre és hanyatlásra válaszul – a sérelmi kultúra, amely keserű elégtétellel állapítja meg: „Ugye megmondtam, hogy lesz még rosszabb is!” Amikor a rendszerváltás hajnalán a demokráciával egy

időben megjelent az antiszemitizmus is, a magyar zsidó sérelmi kultúra ismét magasra csapott: „Ugye megmondtam, hogy visszajönnek az antiszemiták!” Akik ebben a sérelmi kultúrában szocializálódtak, azok elsősorban nem változtatni, hanem megsértődni akarnak. Ezt a sérelmi kultúrát aknázta a rendszerváltás után 20 évig a közösség fölött regnáló Zoltai Gusztáv, aki mesteri módon manipulálta és játszott ki egymás ellen az örökösen gyanakvó, sértődésre hajlamos embereket.

Érdemes egy pillanatra felhozni egy olyan ember példáját, aki nem sérelmi, hanem küldetésstudatos kultúrában nőtt fel, ahol hisznek az előrelépés lehetőségében. Az ilyen ember a változásban nem sérelmet, hanem lehetőséget lát. Az ebben a kultúrában szocializálódott Köves Slomó tizenöt év alatt akkora intézményrendszert épített fel, amely a Mazsihisz intézményeivel vetekszik.

Egymás után nyitja a zsinagógákat, ahol rabbi is várja a híveket. (Az más kérdés, hogy ezért milyen politikai árat fizet.) Eközben a Mazsihisz a kormánypénzből felújított pazar Rumbach utcai zsinagógában nem tudott egy vallásos közösséget megszervezni, mert rabbik és hívek részéről nem volt kellő érdeklődés. Mindez itt nem a Mazsihisz vezetőknek/ rabbiknak címzett szemrehányás, csak a sérelmi kultúra következményeinek leírása, amelynek örökségét a „magyar zsidók” viszik tovább. *

Ez a sérelmi közösségi kultúra került most érintkezésbe a Nemzeti Együttműködés Rendszerének dinamikájával.

A NER gépezete változatlan intenzitással pörög tovább és egymás után próbálja elnyelni vagy kiiktatni az útjába kerülő, független szellemüket őrző intézményeket. Lendületesen épül a korporatív rendszer. A Mazsihisz ebből a rendszerből kilóg, mert a Holokauszt emlékezetéről vallott felfogása mélyen sérti a NER által propagált pozitív, kül detesztudatos nemzeti önképet. („...az igazság mindig a mi oldalunkon volt, de az erő kevesebb szer.”) Nincs semmi, ami annyira romboló lenne az Orbán rendszer kritikátlan magyarság képére, mint a Holokauszt emlékezete.

Arról, hogy a Mazsihiszt bármi módon direkt szorongassák (mint pl. Iványi Gábor egyházát), természetesen szó sem lehet. Ez az antiszemitizmus vádját vonná maga után, amit a kormány minden erővel igyekszik elkerülni. Ezt a vádat a közép-kelet-európai nacionalista rendszerek mindenáron távol akarják tartani – talán éppen azért, mert politikájukban a 30-as évek rezsimjeit (Horthy, Pilsudski) teszik meg példaképnek. Viszont boldogan és tárt karokkal fogadják azokat a zsidókat, akik fennen hirdetik, hogy az emlékezet terén a kormánnyal e téren együtt kell működni. Korábban Köves Slomó ajánlkozott erre a szerepre, de az általa felvállalt nagyszabású kezdeményezés, a Sorsok háza befulladt. A Mazsihisz részéről az együttműködési készséget most először fogalmazta meg egyértelműen és nyíltan Róna Tamás, aki amúgy – például a Holokauszt Dokumentációs Központ és Emlékhely Alapítvány kurátoraként – már évek óta együttműködött a kormány képviselőivel. *

Aki a kormány médiában kesztyűt dob a Mazsihisz elnökének, az természetesen nagy figyelmet kelt, és a Heisler iránt különféle okokból sérelmeket ápolók – az ellenségem ellensége alapon – evidensen felsorakoznak mögé. Nem feltétlenül szervezett akcióról van szó: de aligha véletlen, hogy a sérelmi politika első „házon kívüli” jelére a kormány sajtó azonnal ráugrott. A Heisler ellen morgolódnak hatalmas szövetségeket kaptak, igencsak felbátorodtak, és most tőlük visszhangzik a média, azt a látszatot keltve, hogy ők vannak többen. Mindeközben a kormány – forma szerint – természetesen nem avatkozik be a zsidó felekezet belügyeibe, sőt komoly támogatást nyújt.

Ha tehát a jelenlegi tumultus okait keressük, azt úgy foglalhatnánk össze, hogy a neológia nem tudott túllendülni a mélyen gyökerező sérelmi kultúrán, a – mégoly óvatos – reformintézkedések ezeket csak elmélyítették. Amikor ezek a fortyogó indulatok a NER offenzívájának lendületével találkoztak, észlelték az erőt, amely képes lehet az általuk minden baj okául kinevezett Heisler András megdöntésére. Előáramlottak a mélyből, és felsorakoztak a NER-nek kulcskérdésben hűségesküt ígérő Róna Tamás mögé. Pozitív programjuk nincsen, csak a vélt sérelmekből fakadó indulataik.

Tökéletesen tükrözi ezt a mentalitást az anonim facebook-oldal, amelyet a Heisler-ellenes tábor legitim partnernek fogad el, és amelyet minden bizonnyal a legmagasabb beosztású vezetők némelyike lát el információkkal – szintén névtelenül.

A szabadjára engedett indulatok és a teljes felelőtlenség állapota ez. (Ismételjük meg: nem ez az első névtelenül vagdalkozó oldal a zsidó közösségben: egy korábbi hasonló oldal inkább Heislerék mellett vagdalkozott – de míg az marginális volt, ez a mostani kulcsszereplő a Heisler-ellenesek körében.) *

A Heisler András körül megtalálható rabbik, munkatársak nem minden esetben képviselnek magasabb szakmai, emberi minőséget, mint az ellentábor emberei. Az ellentáborban is lehetnek jellemes, művelt emberek. Rengeteg szemrehányásuk jogos lehet. Ám az a mód, ahogy nekikezdték a hadakozásnak, az józan szemlélő számára vállalhatatlan. Nem szervezik meg magukat demokratikusan, nem mutatkoznak meg, nem hirdetnek programot, nincsenek kijelölt szószólóik, szakértőik, ehelyett egy lejárató kampánytól várják, hogy Heisler megbukjon. Vezéralakjuk legfontosabb programpontja pedig az, hogy együtt kell működni a kormánnyal és az EMIH-hel.

Azok, akik így kezdik, vajon hogyan fogják folytatni?